

RELAȚIILE DIPLOMATICE ALE ROMÂNIEI CU STATELE BALCANICE ÎN PERIOADA 1900—1914

ION GH. ȘENDRULESCU

La începutul secolului al XX-lea Marile Puteri europene s-au străduit tot mai mult, să atragă statele balcanice în sfera lor de influență. Austro-Ungaria, pierzînd influența pe care o avusese asupra Serbiei pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea, caută acum să apropie România de Grecia și Turcia, pentru a slăbi influența Rusiei în Peninsula Balcanică și a o împiedica să realizeze o alianță între Bulgaria, Muntenegru și Serbia. Germania, fiind interesată să-și extindă influența asupra Turciei, nu era de acord cu Rusia, care dorea să pună mina pe strîmtorile Dardanele și Bosfor și ca atare, a sprijinit politica dusă de Austro-Ungaria în Balcani.

Rusia, urmărind slăbirea Turciei și ocuparea strîmtorilor amintite, s-a străduit să apropie și mai mult Serbia de Bulgaria și Muntenegru, contracarînd astfel, intențiile Austro-Ungariei de a înfăptui o alianță între România, Grecia și Turcia.

Anglia și Franța, deși nu erau interesate să înlătore dominația otomană, care mai apăsa asupra Macedoniei, căutau pe căi diplomatice, să găsească noi aliați, în eventualitatea unui război cu Puterile Centrale și prin diferite mijloace ațștau unele popoare din Balcani împotriva Austro-Ungariei. Deși erau aliate cu Rusia, nu erau de acord cu intențiile acesteia privind ocuparea strîmtorilor Dardanele și Bosfor, fiindcă aveau interese economice și politice în Turcia.

Italia, care făcea parte din Tripla Alianță, avea și ea unele interese în Peninsula Balcanică, mai ales în zona Mării Adriatice. Ea nu era de acord cu politica dusă de Austro-Ungaria, privind extinderea influenței sale și în această zonă.

În ce privește statele balcanice : Bulgaria, Grecia, Muntenegru și Serbia, nu fusese desăvîrșită unitatea lor națională, iar Macedonia, care era locuită în mare parte de bulgari, greci muntenegreni și sîrbi, se afla încă sub dominație otomană. Burgheziile micilor state balcanice erau interesate în lupta de eliberare națională a popoarelor amintite, de sub această dominație, dar fiecare în parte dorind să aibă o piață internă cît mai largă, era interesată să obțină un teritoriu cît mai mare din Macedonia.

Începutul secolului al XX-lea găsea popoarele din Peninsula Balcanică, după cum sublinia V. I. Lenin, în plin proces obiectiv de formare

de state unitare și *independente*¹, dar obstacolul principal în calea înfăptuirii acestui obiectiv continua să rămână și după revoluția „Junilor turci“, Imperiul otoman, iar concepția „Junilor turci“ avea la bază menținerea integrității acestui imperiu.

Relațiile diplomatice ale României cu statele balcanice în perioada 1900—1914, trebuie explicate în contextul poziției pe care au avut-o Marile Puteri europene față de aceste state și îndeosebi Austro-Ungaria și Germania, cu care România era aliată din 1883. Orientarea politicii externe românești față de Tripla Alianță și în această perioadă a influențat poziția guvernelor liberale și conservatoare din România față de situația existentă în Peninsula Balcanică, acestea pronunțându-se în general pentru menținerea statu-quoului în Balcani, așa cum dictau de altfel și interesele Puterilor Centrale.

La începutul secolului al XX-lea au fost normalizate relațiile diplomatice între România și Grecia, care fuseseră întrerupte din cauza afacerii Zappa. La 19 decembrie 1900 a fost semnată o convenție comercială între cele două state și un protocol prin care Guvernul român recunoștea — ca persoană juridică, 8 biserici grecești din România². Încheierea acestei convenții și a protocolului amintit a contribuit la apropierea dintre România și Grecia și la normalizarea relațiilor diplomatice dintre aceste state. Ea a fost salutată de presa greacă din acea vreme.

Apropierea dintre România și Grecia a fost favorizată și de întrevederea care a avut loc la 18 iulie 1901, la Abazzia³, pe coasta Mării Adriatice, între regele Carol I și regele George I al Greciei, în timpul căreia cei doi suverani au discutat unele probleme referitoare la situația din Macedonia, care interesau în special Grecia. În urma acestei înțelegeri, primul ministru Dimitrie A. Sturdza și prințul Constantin, moștenitorul tronului Greciei, au vizitat uzinele de armament „Krupp“ din Germania, cu scopul de a uniformiza armamentul necesar celor două țări, în vederea unei eventuale cooperări militare.⁴ Un grup de studenți români, condus de profesorul Gr. Tocilescu, de la Universitatea din București, a făcut o excursie științifică în Grecia, în septembrie 1901, bucurându-se de o primire călduroasă, atât la Atena, cât și în celelalte orașe vizitate.⁵ O asemenea primire demonstra, că popoarele român și grec, indiferent de interesele cercurilor guvernante din cele două țări, doreau o apropiere sinceră.

¹ V. I. Lenin, *Opere complete*, ed. a II-a, vol. 25, Editura politică, București, 1964, p. 291.

² *Dezbaterile Adunării Deputaților*, 1900—1901, p. 243—244. (Este vorba de bisericile grecești din orașele: Brăila, Calafat, Constanța, Galați, Giurgiu, Mangalia, Sulina și Tulcea. În timpul dezbaterilor care au avut loc în adunare acest protocol a fost combătut de deputații: G. Manu, V. T. Căncicov și Take Ionescu.)

³ „Adevărul“ din 21 iulie 1901 (Articolul *Alianța cu Grecia*).

⁴ „Adevărul“ din 10 septembrie 1901.

⁵ I. Teodorescu, *Alianța româno-greacă*, în „Adevărul“ din 13 sept. 1901.

Către sfârșitul anului 1901 guvernul român a acordat statutul de persoană juridică Societății Olimpicii din Atena, oferindu-i astfel posibilitatea de a intra în posesiunea averii lăsată de Vanghelie Zappa.⁶

Bunele relații statornicite între România și Grecia la începutul secolului al XX-lea erau în concordanță cu interesele Austro-Ungariei în Balcani, cu privire la realizarea unei alianțe între aceste state, iar presa din țările respective le-a comentat favorabil. Ziarul „Adevărul“, care apărea la București, a salutat apropierea dintre Grecia și România, dar și-a exprimat regretul că această apropiere s-a realizat din îndemnul Austro-Ungariei și era menită să slujească interesele acesteia în Balcani.⁷ La rîndul său, „Neon Asty“, unul dintre ziarele mari din Atena, comentînd relațiile amintite sublinia, că „...Vizita regelui George la Abazzia, excursiunea studenților români în Grecia și încheierea tratatului comercial româno-grec, au însemnat mai mult decît simpla restabilire a acelor relațiuni care au existat înainte de afacerea Zappa.“⁸ Oficiosul maghiar „Pester Lloyd“ aprecia, de asemenea, importanța înțelegerii de la Abazzia și a vizitei întreprinse de primul ministru român, Dimitrie A. Sturdza și prințul Constantin, moștenitorul tronului Greciei, în Germania pentru îmbunătățirea relațiilor româno-grecești și relevînd rolul cancelarului Goluchowski în aranjarea lor sublinia, că prin aceasta „...a binemeritat de la pace, de la statele balcanice și în special de la cei care se află în stare de defensivă...“⁹

Înțelegerea de la Abazzia, dintre România și Grecia n-a durat mult, fiindcă în anii următori situația din Macedonia s-a agravat datorită contradicțiilor existente între populațiile care locuiau această provincie: bulgari, greci, sirbi, albanezi, aromâni și turci. Aceste contradicții s-au accentuat mai ales după constituirea Societății secrete „Etnike Heteria“ la Atena și a Comitetului macedo-bulgar din Sofia.

Neliniștite de agravarea situației în Macedonia prin răscoala populației bulgare din 1903, Austro-Ungaria și Rusia au elaborat, pe baza propunerilor făcute de regele Eduard al VII-lea al Angliei și de împăratul Francisc Iosif în septembrie 1903, la Viena, un program de măsuri privind ameliorarea situației populațiilor nemusulmane din această provincie. Acest program, cunoscut sub numele de Programul de la Mürsteg, vizînd menținerea statu-quoului în Balcani, a fost acceptat de guvernul turc la 25 noiembrie 1903, dar el n-a satisfăcut pretențiile populațiilor creștine din Macedonia.

În condițiile agravării contradicțiilor în Macedonia, cercurile guvernante din România au început să agite problema aromânilor, căutînd să arate burgheziilor din Balcani, că în cazul desființării statu-quoului în această provincie, guvernul român își rezerva dreptul de a cere unele compensații teritoriale. La începutul anului 1903 șeful guvernului conservator, Gh. Gr. Cantacuzino, declarase că „...Dacă statele balcanice

⁶ C. Gane, *P. P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, vol. II, București, 1936, p. 281—282.

⁷ I. Teodorescu, *Op. cit.*, în *loc. cit.*

⁸ „Adevărul“ din 11 ianuarie 1902 (Articolul: *Grecia și România*).

⁹ „Adevărul“ din 10 septembrie 1901 (Articolul: *Înțelegerea greco-română*).

într-o eventuală ciocnire își vor formula pretențiuni asupra Macedoniei, să se știe că și România le are și că pentru afirmarea acestor pretenții — în cazul când se va tulbura „statu-quo” — stă gata armata română.“¹⁰ La rîndul său, Take Ionescu, unul dintre fruntașii Partidului Conservator, fiind întrebat de contele Goluchowski, cancelarul Austro-Ungariei, „Ce-ar putea folosi României un grup de români din Pind?”, acesta a răspuns, că „Ei pot deveni în momentul potrivit un element de compensație“.¹¹

Agitarea chestiunii aromânilor din Macedonia, de către cercurile guvernante din România a nemulțumit guvernul grec și Patriarhatul din Constantinopol, care au început să sprijine acțiunile întreprinse de grecii din Macedonia împotriva aromânilor. În vara anului 1904 bande de comitangi greci au început să atace și să jefuiască satele locuite de aromâni și de bulgari, căutînd să-i oblige să recunoască jurisdicția Patriarhatului din Constantinopol.

În asemenea condiții înțelegerea de la Abazzia începea să se clarifice. Într-o convorbire avută cu contele Goluchowski la Viena, ministrul României la Constantinopol, Alexandru Em. Lahovary, referindu-se la această înțelegere arăta că „...n-a dat roadele așteptate și n-a justificat speranțele care se puneau în ea, pentru binele păcii în Orient.“¹²

Relațiile diplomatice dintre România și Grecia s-au încordat și mai mult, după ce sultanul Abdul Hamid al II-lea a dat, la insistențele guvernului român, un decret imperial (iradea), la 9 mai 1905, prin care aromânii erau recunoscuți ca naționalitate, avînd dreptul să se constituie în comunități aparte, cu muctarii (primarii) lor și să folosească limba română în școli și biserică.¹³ Patriarhatul din Constantinopol și guvernul din Atena au protestat împotriva acestui decret. Premierul Greciei Rhallys i-a declarat ministrului României la Atena, I. N. Papiniu, la 28 iunie 1905, că „...nici un guvern elenic nu va recunoaște vreodată revendicările românilor din Turcia pentru cuvîntul că acolo nu există element român.“¹⁴

La cîteva luni după această declarație ministrul Greciei la București, Tombazis, a plecat în concediu la 3 septembrie 1905, fără a se mai reîntoarce, iar legația a rămas în grija unui funcționar de la arhive, Varnalis. În situația creată, ministrul României la Atena, I. N. Papiniu, a fost rechemat în țară și ministrul de externe, generalul J. Lahovary, a comunicat premierului Greciei, că guvernul român a hotărît, să denunțe la 1 octombrie 1905, convenția de comerț româno-greacă, încheiată în decembrie 1900 și protocolul anexat acesteia.¹⁵

¹⁰ „Adevărul” din 3 ianuarie 1903.

¹¹ *Doc. dipl. français seria a II-a, vol. 1*, doc. 301, p. 352; C. Xenii, *Take Ionescu*, (1858—1922), ediția a II-a, București, 1932, p. 185.

¹² „Conservatorul” din 6 februarie 1905.

¹³ C. G. Dissescu, *Recunoașterea naționalității macedo-române*, în „Conservatorul” din 12 mai 1905.

¹⁴ *Arh. M.A.E., Dosar nr. 21/2, (1905—1917), Atena, Telegrama nr. 258* din 28 iunie 1905.

¹⁵ *Documente din Cartea Verde*, în „Conservatorul” din 3 ianuarie 1906.

Guvernul grec a protestat împotriva acestei hotărâri, dar guvernul român n-a renunțat la hotărârea luată și ulterior, în 1906, au fost rupte relațiile diplomatice dintre Grecia și România, deși această situație nu convenea Marilor Puteri europene și în primul rând Austro-Ungariei, care făcuse eforturi pentru a apropia România de Grecia.

În urma insistențelor depuse de Rusia și de Italia pe lângă guvernele de la Atena și București, s-a ajuns în 1909 la reluarea relațiilor comerciale între România și Grecia, dar nu și pe cale diplomatică. La 31 mai 1910 s-a ivit un nou conflict între cele două țări, determinat de devastarea vaporului „Împăratul Traian“, care ancorase în portul Pireu, venind dinspre Alexandria — Egipt, de niște bande de pirați greci. În urma acestui atentat a avut loc o mare agitație în București, iar guvernul român a cerut satisfacții guvernului grec, prin intermediul Italiei. În nota diplomatică adresată Greciei erau cerute următoarele revendicări: 1. Grecii să ceară scuze; 2. Să se deschidă o anchetă pentru pedepsirea tuturor vinovaților; 3. Grecii să fie obligați a plăti despăgubiri pentru daunele aduse vaporului „Împăratul Traian“; 4. Dezertorul român pe care pirații l-au pus în libertate, de pe vaporul „Împăratul Traian“, să fie predat autorităților românești.¹⁶

Guvernul de la Atena tergiversând răspunsul la această notă diplomatică, guvernul român a hotărât expulzarea unui mare număr de greci din România, dar a continuat să militeze pentru rezolvarea diferendului cu Grecia, folosind în acest sens sprijinul Italiei. Către sfârșitul lui iunie 1910 guvernul grec a satisfăcut cererile formulate de guvernul român și în felul acesta a fost încheiat conflictul care se ivise între cele două țări, din cauza incidentului amintit. În cursul anului 1911 au fost restabilite și relații diplomatice între România și Grecia.

*

Relațiile României cu Turcia în primul deceniu al secolului al XX-lea au fost în general bune și Puterile Centrale erau mulțumite de apropierea ce se realizase între cele două țări. La 31 iulie 1901 guvernul român a încheiat o convenție comercială cu Turcia, în condiții avantajoase pentru ambele țări, dar în prima jumătate a anului 1902 guvernul turc arătându-se nemulțumit de modul de comportare a autorităților administrative române față de populația musulmană din Dobrogea, s-au ivit unele dificultăți, care au fost remediate în anul următor, fără a fi afectate relațiile stabilite între cele două state.

Obținerea recunoașterii naționalității aromânilor din Macedonia, prin decretul imperial dat de sultanul Abdul Hamid al II-lea, la 9 mai 1905, socotită a fi un mare succes al politicii externe dusă de guvernul conservator din acea vreme și politica de menținere a statu-quoului în Balcani, promovată de cercurile guvernante din România au contribuit la consolidarea relațiilor româno-turce în anii care au urmat. O dovadă în acest sens a fost vizita întreprinsă în iunie 1907, de o misiune extraordinară turcă, în frunte cu șeful Marelui Cartier al sultanului, la Sinaia,

¹⁶ „Adevărul“ din 7 iunie 1910.

unde se afla reședința de vară a regelui Carol I și vizita făcută de generalul Alexandru Averescu, ministrul de Război, în guvernul liberal prezidat de Dimitrie A. Sturdza, la Constantinopol, în iulie același an, ambele vizite bucurându-se de o călduroasă primire din partea oficialităților româno-turce.

În cursul anului 1908, precipitându-se evenimentele în Peninsula Balcanică o dată cu revoluția „Junilor turci” și cu proclamarea independenței Bulgariei, exista pericolul rușii echilibrului balcanic, în eventualitatea izbucnirii unui război turco-bulgar și această situație nu convenea Puterilor Centrale și nici cercurilor guvernante din România, care nu erau de acord cu schimbarea statu-quoului în Macedonia. Deși guvernul român nu avea prea multă încredere în regimul „Junilor turci”, instaurat în 1908, el a acționat totuși pentru consolidarea și dezvoltarea relațiilor româno-turce în scopul menținerii statu-quoului în Balcani. Apropierea tot mai strânsă între România și Turcia, după 1908 a fost confirmată de vizita făcută de generalul Crăiniceanu, ministrul de Război al României, la 16 aprilie 1910, la Constantinopol. În timpul acestei vizite el a avut convorbiri cu marele vizir Hakki pașa, cu ministrul de Război Mahmud Sevket Pașa și cu ministrul de Externe Rifaat Pașa, cu privire la încheierea unei convenții comerciale și a uneia consulare între România și Turcia, precum și unele probleme referitoare la terminarea contestațiilor pentru pământurile dobrogene și rezolvarea chestiunii bisericești a aromânilor.¹⁷ Comentând această vizită, ministrul României la Constantinopol, I. N. Papiniu, sublinia că militarii turci au fost „...de o extremă amabilitate cu ministrul nostru de război. În onoarea lui au fost date banchete la care au participat cei mai de seamă militari turci.”¹⁸

La 17 iulie 1910, un grup de 680 de învățători din România, participanți la un Congres ținut la Constanța, a făcut o excursie la Constantinopol, bucurându-se de o călduroasă primire. O delegație a lor, condusă de învățătorul C. Ionescu-Lungu, a fost primită de marele vizir Hakki Pașa, care i-a declarat cu acel prilej, că „...Guvernul otoman recunoaște că România este cu mult înaintea Turciei, constatare care îl îndeamnă să recomande a se trimite tineri turci ca să se instruiască în școlile românești.”¹⁹

În prima jumătate a lunii august 1910, un grup de 70 de studenți de la facultățile de : drept, litere, matematici, comerț, medicină și belle arte din Constantinopol și profesori ca : Mahmud Essad efendi, Ahmed Midhat efendi și alții au făcut o excursie de 5 zile în România, excursia fiind condusă de ministrul Instrucțiunii Publice Ermoulach efendi.²⁰

¹⁷ Arhiva M.A.E., Dosar nr. 48, Arhiva Constantinopol, Politice, 1911. Raportul confidențial al lui I. N. Papiniu către Alex. Djuvara, ministrul de Externe al României.

¹⁸ Arh. M.A.E., Dosar nr. 48, Arhiva Constantinopol, Politice, 1911. Raportul nr. 580, din 24.04.1910, trimis de I. N. Papiniu lui Alexandru Djuvara, ministrul de Externe al României.

¹⁹ Ibidem, Telegrama nr. 518, din 17.07.1910.

²⁰ Ibidem, Traducere din ziarul turc „Ieni Gazeta”, din 17.08.1910.

Participanții la excursie s-au bucurat de o călduroasă primire, atât în orașul Constanța, cât și în București, unde au fost salutați de primarul Capitalei și de ministrul Turciei, la București, Sefu bey. În onoarea excursioniștilor turci au fost oferite de autoritățile românești mai multe banchete, dintre care unul a fost dat de regele Carol I, la Sinaia, în cinstea conducătorilor, iar altul de ministrul Instrucțiunii Publice, Spiru C. Haret, la București. Comentând primirea făcută în România grupului de studenți și profesori turci, un ziar local turc arăta că: „...Manifestările de prietenie în România la adresa grupului de studenți otomani nu pot fi descrise într-un ziar din cauză că nu permite formatul, de aceea vorbim în rezumat de acele onoruri, simpatii și bune primiri ce s-au făcut otomanilor în România în acele zile fericite de excursie culturală, care vor rămâne veșnic grevate în memoria națiunii.“²¹

Bunele relații existente între România și Turcia au fost ilustrate și prin vizita făcută în țara noastră de marele vizir al Turciei, Hakki Pașa, în prima jumătate a lunii august 1910. În toastul pe care l-a rostit la recepția dată în onoarea sa, la Sinaia, Hakki Pașa a declarat că „...România este un element de pace în politica orientală“... iar „...Eforturile făcute de Sublima Poartă și de Cabinetul de la București în vederea menținerii păcii și liniștii, sint de natură a proba categoric că Europa orientală nu va deveni jocul manevrelor citorva intriganți. Acordul între cele două cabinete este un avertisment pentru elementele iresponsabile“... iar „...consolidarea relațiilor turco-române va diminua dificultățile pe care aceste guverne le întilnesc în libertatea lor de acțiune.“²²

Un rol important în acțiunea de consolidare și dezvoltare a relațiilor româno-turce la începutul celei de a doua decade a secolului al XX-lea l-a avut vizita în România, făcută de principele moștenitor al Turciei, Insuf Izzeddin, pe la jumătatea lunii august 1911, în timpul căreia a fost primit de regele Carol I la Sinaia și a fost salutat de miniștrii: Titu Maiorescu, J. Lahovary, Nicolae Filipescu și D. Nenițescu. În toastul rostit la dineul oferit de regele Carol I, în onoarea sa, la Sinaia, acesta l-a asigurat pe principe, că „...România remarcă cu sinceră simpatie dezvoltarea și progresele Turciei“²⁴... La rîndul său principele moștenitor Insuf Izzeddin a declarat, că „...guvernul turc ține să conserve acele raporturi prietenești, care formează o garanție a menținerii păcii universale.“²⁵

La începutul secolului al XX-lea relațiile diplomatice dintre România și Bulgaria au fost destul de încordate, din cauza asasinării la

²¹ *Ibidem*, Traducere din ziarul turcesc local „Ieni Gazeta“, din 17/30.08.1910; Articolul *Studenții otomani în România*.

²² *Ibidem*, Corespondență din ziarul „Stamboul“, din 13.08.1910.

²³ *Ibidem*, Articolul: *Principele moștenitor al Turciei în România*, în „La Roumanie“, din 17/30. 08.1911.

²⁴, ²⁵ *Ibidem*, Articolul: *Reintoarcerea prințului moștenitor*, în „Lloyd ottoman“, din 10.09.1911.

București, la 22 iulie 1900, a fruntașului aromân, Ștefan Mihăileanu, redactorul gazetei „Peninsula Balcanică”, de către un naționalist bulgar, care acționa în numele Comitetului macedo-bulgar, din Sofia.

Guvernul conservator, condus de P. P. Carp, considerînd că va fi sprijinit de Austro-Ungaria și Germania, a adoptat o atitudine foarte energică față de Bulgaria, iar ministrul Afacerilor Externe, Alexandru Marghiloman era gata să împingă România în război contra Bulgariei. La sfîrșitul anului 1900 P. P. Carp a făcut o călătorie la Berlin și Viena, pentru a sonda dacă guvernele german și austro-ungar ar fi dispuse să sprijine o eventuală intervenție a României împotriva Bulgariei. Șeful Statului-Major al Austro-Ungariei, mareșalul von Beck era de acord ca România să pornească împotriva Bulgariei, dacă armata acesteia ar fi intrat în Macedonia, însă cancelarul Goluchovski s-a opus, consimțind doar ca în cazul cînd trupele bulgare ar intra în Macedonia, România să declare mobilizarea armatei și să stea „...cu arma la picior în observarea evenimentelor”... Dacă Bulgaria ar fi fost înfrîntă, atunci România trebuia să stea liniștită, iar dacă ar fi ieșit victorioasă, numai atunci armata română era autorizată „... să intre în Bulgaria dinspre Dobrogea și să ocupe linia Rusciuc-Varna ca zălog”²⁶. De aici se vede, că cercurile guvernante de la Viena, ca și cele de la Berlin de altfel, nu doreau întărirea vreunui dintre statele balcanice, ci urmăreau să-și păstreze influența economică și politică asupra acestora.

În cursul anului 1901 relațiile româno-bulgare s-au ameliorat, iar în luna noiembrie s-a încheiat o convenție între România și Bulgaria, cu privire la măsurile ce trebuiau luate pentru conservarea și exploatarea pescuitului în apele Dunării. În luna următoare a fost prelungită pe încă un an convenția comercială româno-bulgară, care expira la 31 decembrie 1901. În anul următor Bulgaria a căutat să se apropie mai mult de România și la această apropiere au contribuit vizitele reciproce, făcute de regele Carol I la Rusciuc și de prințul Ferdinand al Bulgariei la București.

După căderea guvernului liberal progresist prințul Ferdinand al Bulgariei a adus la conducere, la 3 mai 1903, un guvern care reprezenta Partidul naționalist, dar prezidat de un om „fără de partid”, generalul Racho Petrov. Acest guvern s-a menținut la conducere pînă la începutul anului 1908.²⁷

În ciuda divergențelor de concepții, care mai existau în rîndurile fracțiunilor politice ale burgheziei din Bulgaria, cu privire la orientarea politicii externe spre Antantă sau spre Puterile Centrale, toate aceste grupări politice erau de acord cu politica contra Turciei și vizau alipirea Macedoniei și a Traciei la Bulgaria. Dar problema Macedoniei și a Traciei nu interesa numai Bulgaria și Turcia, ci și alte state balcanice, pre-

²⁶ *Die Grosse Politik der Europäischen Kabinete 1871—1914*, vol. 18, I, 5451/133.

²⁷ D. Kosev, Ch. Christov, D. Anguelov, *Precis d'Histoire de Bulgarie*, Sofia, 1963, p. 273.

cum și pe Marile Puteri europene. Aceasta a făcut ca problema respectivă să devină o problemă internațională, foarte dificil de rezolvat.

În Macedonia evenimentele au început să se precipite în primii ani ai secolului al XX-lea. Organizația revoluționară interioară, ce se înființase în 1893, la Salonic milita pentru un statut de autonomie în Macedonia și Tracia și ridicarea la arme a populației din cele două provincii împotriva asupririi turcești. Marea burghezie bulgară, în frunte cu principele Ferdinand nu era de acord cu un asemenea statut de autonomie pentru cele două provincii și dorea anexarea lor la Bulgaria. Împotriva acestui statut era și Comitetul suprem al Macedoniei și Adrianopolului, creat la Sofia, care era manevrat de marea burghezie și ducea o politică șovină și războinică.

În 1902 acest Comitet a declanșat prematur o insurecție în regiunea riului Struma, care a dus la dezorganizarea unui mare număr de comitete ale Organizației revoluționare interne (O.R.I.) din Macedonia orientală.

La începutul anului 1903 O.R.I. a convocat un Congres la Salonic, care a decis organizarea insurecției armate în Macedonia, centrul principal fiind, conform planului stabilit, departamentul (regiunea) Bitolia. Insurecția s-a declanșat la 2 august 1903 și s-a bucurat de sprijinul maselor populare din regiune, dar după aproape trei luni de luptă a fost reprimată singeros de guvernul turc. În același mod a fost reprimată și insurecția care izbucnise în Tracia.

În aceste împrejurări, când exista perspectiva unui război al statelor balcanice împotriva Turciei, iar Marile Puteri europene nu doreau un asemenea război, România, care făcea parte din Tripla Alianță și avea relații bune cu Turcia s-a pronunțat în continuare pentru menținerea statu-quoului în Balcani.

Șeful Partidului Conservator, Gh. Gr. Cantacuzino, declarase la începutul anului 1903 că „...dacă statele balcanice într-o eventuală ciocnire își vor formula pretenții asupra Macedoniei să se știe că și România le are și că pentru afirmarea acestor pretenții — în cazul când se va tulbura „statu quo” — stă gata armata română”.²⁸ O asemenea declarație, ca și altele similare vizau firește Bulgaria, care dorea să anexeze Macedonia și Tracia, dar în eventualitatea unui război cu Turcia, ea voia să obțină neutralitatea României.

Cercurile guvernante din România, în condițiile înrăutățirii relațiilor cu Grecia, după ce Turcia recunoscuse în 1905 naționalitatea aromânilor din Macedonia, erau și ele interesate într-o eventuală apropiere româno-bulgară. Această tendință de apropiere a fost ilustrată și prin vizitele institutorilor bulgari în România și ale elevilor liceului din Craiova în Bulgaria, care au avut loc în anul 1905. Comentînd aceste vizite ziarele bulgare arătau că „...ele dau pe față noua tendință de apropiere în cercurile politice ale ambelor state vecine...”²⁹

²⁸ „Adevărul” din 3 ianuarie 1903.

²⁹ „Conservatorul” din 7 iulie 1905.

La sfârșitul primăverii anului 1907, prințul Ferdinand al Bulgariei, însoțit de ministrii Afacerilor Externe și de Război, a vizitat România și cu acel prilej a avut convorbiri cu primul ministru D. A. Sturdza asupra problemelor din Balcani. În luna noiembrie 1907 între România și Bulgaria s-a încheiat un tratat de comerț și navigație, care avea la bază respectarea principiului națiunii celei mai favorizate.

Noul guvern bulgar, format la 16 ianuarie 1908, sub conducerea șefului Partidului democrat, Alexandru Malinov, profitând de situația în care se afla Turcia tinde să proclame independența Bulgariei. Pregătirile în acest sens s-au accentuat în urma ofensei aduse agentului diplomatic al Bulgariei la Constantinopol, pe care ministrul de Externe al Turciei a neglijat să-l invite la un dejun diplomatic. Principele Ferdinand revenind dintr-o călătorie făcută în Austro-Ungaria, a proclamat la 22 septembrie 1908 independența Bulgariei, în vechea capitală Tirnovo, printr-un manifest special adresat poporului bulgar, prin care Bulgaria devenea „tzarstvo“ (regat), iar Ferdinand devenea țar al Bulgariei.

După proclamarea independenței Bulgariei s-au încordat raporturile pe care ea le avea cu Turcia.

Guvernul român a recunoscut independența Bulgariei, iar agențiile diplomatice de la București și Sofia au fost transformate în legații. Cu prilejul prezentării scrisorilor de acreditare, ministrul plenipotențiar al României la Sofia, Constantin Diamandi, sublinia că „...poporul român a salutat cu cea mai mare simpatie actul memorabil al proclamării independenței Bulgariei.“³⁰ Relațiile diplomatice dintre România și Bulgaria s-au îmbunătățit și mai mult, acest lucru fiind recunoscut și de presa bulgară. Comentând aceste relații ziarul bulgar „Nov Vek“ afirma în numărul său din 8 decembrie 1909, că „Toate guvernele bulgare, toate partidele au declarat că unul dintre principiile de bază ale politicii noastre externe este dezvoltarea relațiilor de prietenie cu statele vecine... România este unica vecină cu care ne-a fost foarte ușor să trăim în înțelegere totală și care ne-a ajutat și în momente critice.“³¹

În urma vizitei făcută de marele vizir al Turciei, Hakki Pașa, în 1910 în România și a celei întreprinse în anul următor de prințul moștenitor al Imperiului otoman, Insuf Izzeddin, relațiile dintre România și Bulgaria s-au răcit, fără însă a fi rupte. La această răcire a contribuit și zvonul lansat de ziarul francez „Le Matin“, cu privire la pretinsa convenție româno-turcă, cu caracter militar secret, prin care Turcia s-ar fi obligat să mențină statu-quo-ul în chestiunea Dardanelelor și să sprijine România din punct de vedere militar, în cazul când ar fi fost atacată din afară. La rîndul ei România s-ar fi angajat, să ofere ajutor militar Turciei, dacă aceasta ar fi fost atacată de Bulgaria.³²

³⁰ *România în Sud-Estul Europei. Culegere de studii*, Editura politică, București, 1979, p. 136.

³¹ *Ibidem*, p. 136—137.

³² Ion Gheorghiu, Ion Șendrulescu, *Politica externă a României (1900—1912)*, în „Istoria României“, vol. V, Ed. Academiei, București, 1964, p. 672.

Cercurile guvernante de la București și cele din Constantinopol au dezmințit această convenție. De existența unei asemenea convenții s-au îndoit și unii diplomați străini. Astfel, însărcinatul cu afaceri al Rusiei la București, Lisacovski, raporta guvernului de la Petersburg, că vizita marelui vizir al Turciei, Hakki Pașa în România, n-a avut vreo importanță politică serioasă, dar că regele Carol I „...de teama întăririi Bulgariei manifesta dorința de a întreține cele mai bune relații cu Constantinopolul, dar neavînd încredere în trăinicia regimului din Turcia ar fi consimțit cu greu să se lege cu ea prin vreo obligație politică.”³³ De asemenea, ministrul Franței la București, Blondel, raporta la Paris că marele vizir Hakki Pașa n-ar fi avut posibilitatea să ducă tratative serioase cu România, deoarece la audiența ce i-a fost acordată de regele Carol I, n-ar fi participat nici un ministru român.

Unele cercuri politice de la Sofia și Petersburg s-au arătat îngrijorate însă de apropierea tot mai strînsă dintre România și Turcia. Ziarul bulgăresc „Dnevnik” prevenea în numărul său din 7 septembrie 1910, pe regele Carol I, că tratativele turco-române „...vor costa scump atît pe România, cît și pe Turcia...”, deoarece bulgarii au „...legături puternice cu Rusia, care sub presiunea conjurațiunilor turco-române în contra libertății slavilor, s-ar putea preface foarte ușor într-o alianță”.³⁴

În ciuda faptului că aceste evenimente au produs unele animozități între România și Bulgaria, ele n-au împiedicat totuși guvernele român și bulgar să se înțeleagă în problema Dunării și să ducă tratative în vederea încheierii unei noi convenții comerciale, a determinării cu precizie a talvegului Dunării, a construirii unui pod peste acest fluviu etc. La menținerea unor relații normale cu Bulgaria a contribuit și faptul că guvernul acestei țări care avea nevoie, în caz de război cu Turcia, de neutralitatea României, cît și dorința guvernului de la București, de a nu înăspri relațiile cu Bulgaria și de a o face să-i cedeze de bunăvoie unele compensații, atunci cînd s-ar strica echilibrul în Balcani. În acest sens, Take Ionescu declarase în 1910, ministrului Bulgariei la București următoarele: „În cazul că vă veți mări teritoriul, este firesc că va trebui să schimbăm păreri. Noi vom cere ca mai întîi de toate să stați de vorbă cu noi.”³⁵

*

În primul deceniu al secolului al XX-lea relațiile dintre România și Serbia au fost destul de bune. La începutul acestui secol, în timpul domniei regelui Alexandru, din dinastia Karagherghevici, a fost negociată între cele două țări, o convenție privind construirea unui pod peste Dunăre, între Turnu-Severin și Cladova, dar ea n-a fost pusă în aplicare. În ianuarie 1902, s-a semnat între Serbia și România o convenție referitoare la pescuitul în apele Dunării, pe linia de frontieră, iar la

³³ *Ibidem*.

³⁴ General G. A. Dabija, *Amintirile unui atașat militar român în Bulgaria, 1910—1913*, București, 1936, p. 94.

³⁵ *Ibidem*, p. 200.

sfârșitul lunii decembrie 1906 s-a încheiat și o convenție de comerț, care a favorizat dezvoltarea schimburilor economice între cele două țări.

Relațiile româno-sirbe au continuat să fie destul de apropiate și după 1907, datorită pe de o parte comunității de interese ale claselor stăpînitoare din cel două țări, care urmăreau să contracareze tendințele de supremație în Balcani, ale cercurilor guvernante din Bulgaria.

Încordarea relațiilor dintre Serbia și Austro-Ungaria, care în 1908 a anexat provinciile Bosnia și Herzegovina, a avut influență asupra relațiilor româno-sirbe. România, ca aliată a Austro-Ungariei, a îndemnat Serbia la moderație și-a căutat să limiteze tranzitul pe teritoriul său, al unor materiale din Rusia, care puteau fi folosite de Serbia în scopuri militare. În același timp, încordarea sirbo-austro-ungară și-a pus amprenta și asupra tratatelor duse între guvernele român și sîrb, pentru construirea unui pod peste Dunăre, care să lege liniile de cale ferată din cele două țări. În 1907 guvernul sîrb a cerut modificarea convenției româno-sirbe din 1898, în sensul ca podul peste Dunăre să fie construit mai la sud-est de Turnu-Severin, în dreptul localității Gruia, dar guvernul român, care era fidel alianței româno-austro-ungare a tergiversat lucrurile, susținînd, că modificarea în sensul dorit de Serbia, nu corespundea intereselor României.

După terminarea crizei bosniace relațiile dintre România și Serbia s-au strîns tot mai mult. În 1908 s-a încheiat o nouă convenție, care reglementa drepturile celor două state în legătură cu pescuitul în apele Dunării. În anii următori relațiile româno-sirbe s-au îmbunătățit și mai mult, după cum ne-o dovedește declarația făcută în iulie 1910, de ministrul Afacerilor Externe al Serbiei, Milovanovici, unui corespondent al ziarului parizian „Le Matin“, din care reieșea că, între Serbia și România „...Există o desăvirșită frăție, comunitate de idei și de tradiții“. ³⁶

În anii 1911—1912, cercurile conducătoare din România au urmărit cu atenție politica dusă de Marile Puteri în Balcani, îndeosebi de Austro-Ungaria și Germania și-au continuat să întrețină relații de bună vecinătate nu numai cu Serbia, ci și cu Bulgaria. Ele s-au pronunțat pentru menținerea statu-quoului în Balcani, dar se gîndeau și la posibilitatea lărgirii teritoriale a României, în cazul că nu se putea păstra statu-quooul.

Cercurile guvernante din România s-au gîndit și la o altă posibilitate pentru menținerea echilibrului în Balcani, în eventualitatea prăbușirii Imperiului otoman, prin crearea unui stat albanez, semiindependent, asupra căruia influența Austro-Ungariei să fie precumpănitoare.

*

După izbucnirea războiului italo-turc, din 1911, în ciuda unor incidente care s-au produs la frontiera româno-bulgară, între România și Bulgaria au continuat să se mențină relații de bună vecinătate. Cercurile guvernante de la București încep să facă unele pregătiri militare, sporind în anul 1911 cheltuielile pentru înarmare. Ca șef al Marelui

³⁶ „Adevărul“, București, XXII (1910), nr. 7508, din 31 iulie, p. 3.

Stat-Major al armatei române a fost numit generalul Alexandru Averescu.

Între timp, Bulgaria și Serbia au încheiat o alianță secretă, de „apărare colectivă”, iar Bulgaria voia să obțină din partea guvernului român, o declarație formală, că va păstra o neutralitate binevoitoare, în caz de război, dar guvernul condus de Titu Maiorescu a refuzat să-și precizeze poziția. De altfel, și cercurile guvernante de la Berlin și Viena recomandau guvernului român o atitudine rezervată. Era cert, că un război împotriva Bulgariei — după cum a arătat Titu Maiorescu mai târziu, ar fi putut ridica împotriva României întreaga alianță balcanică dintre Grecia, Serbia, Muntenegru și Bulgaria, creată în primăvara anului 1912 și îndreptată împotriva Turciei.

Ținând seama de sfaturile date de guvernul Austro-Ungariei, cercurile guvernante din România au renunțat, în toamna anului 1912, la o eventuală intervenție împotriva Bulgariei, în caz de război. În raportul său către regele Carol II, prezentat la 18 septembrie 1912, primul ministru Titu Maiorescu spunea, că i-a declarat ministrului Bulgariei la București, Kalinkov, că „România nu poate uita că ea însăși și-a câștigat independența în lupta contra turcilor și că, prin urmare, dacă bulgarii, sîrbii și grecii... vor să lupte pentru îmbunătățirea soartei naționalilor lor de sub stăpînirea turcească, România va păstra strictă neutralitate.”³⁷

În timpul primului război balcanic, dezlănțuit de coaliția statelor balcanice: Bulgaria, Grecia, Muntenegru și Serbia, în toamna anului 1912, împotriva Turciei, România a adoptat o poziție de neutralitate, dar guvernul român a dus în același timp tratative cu guvernul bulgar, în vederea unei eventuale rectificări a frontierei româno-bulgare, în sudul Dobrogei. Șeful delegației bulgare, Danev, care mergea la Londra, pentru a participa la tratativele de pace dintre Turcia și statele balcanice, cu care se aflase în război, s-a oprit la București, în ziua de 26 noiembrie/9 decembrie 1912 și-a făcut cunoscut lui Titu Maiorescu, că guvernul Bulgariei ar fi acceptat o eventuală rectificare a frontierei româno-bulgare, dar fără cedarea Silistrei, pe care o revendicau cercurile guvernante din România.

Pentru a ajunge la un eventual acord în acest sens și a evita amestecul puterilor europene în această chestiune, Titu Maiorescu i-a cerut lui Danev, să înceapă negocieri cu Nicolae Mișu, noul ministru al României la Londra, fără a aștepta terminarea tratativelor cu Turcia, cum ceruse Danev. Tratativele româno-bulgare s-au desfășurat anevoios, iar delegația bulgară a refuzat să satisfacă pretențiile teritoriale ridicate de România. În această situație, primul ministru, Titu Maiorescu, a telegrafiat ministrului României la Sofia și lui Nicolae Mișu la Londra, anunțându-i, că în cazul în care guvernul bulgar va continua să tergiverseze tratativele privind rectificarea frontierei româno-bulgare, gu-

³⁷ *Cartea verde, Documente diplomatice. Evenimentele din Peninsula balcanică. Acțiunea României, sept. 1912—aug. 1913, București, 1913, doc. nr. 1.*

vernul său va ordona, fără a mobiliza și a declara război, ocuparea liniei Turtucaia-Balcic³⁸.

Amenințările guvernului condus de Titu Maiorescu și atmosfera războinică a cercurilor politice de la București au determinat guvernul Bulgariei, să recurgă la mijlocirea Rusiei în cadrul tratativelor româno-bulgare, dar guvernul român n-a admis intermedierea Rusiei, motivînd că nu exista un conflict româno-bulgar.

În această situație primul ministru al Bulgariei i-a cerut lui Danev, să reia tratativele la Londra, cu N. Mișu și Take Ionescu, trimis special acolo, dar cercurile conducătoare bulgare nu s-au grăbit nici de data aceasta să satisfacă pretențiile teritoriale ridicate de guvernul român. În condițiile arătate, regele Carol I și Titu Maiorescu au hotărît la 29 decembrie 1912/11 ianuarie 1913 rechemarea lui Take Ionescu de la Londra, sub pretext că insistase pe lângă ambasadorul Germaniei, ca să ceară ambasadorilor celorlalte mari puteri, întruniți în conferința de la Londra, ca să intervină pe lângă guvernul bulgar pentru a satisface pretențiile ridicate de cercurile guvernante de la București.

Marile Puteri europene, deși în primele luni ale primului război balcanic sprijiniseră în general unele pretenții teritoriale ale guvernului român, s-au alarmat datorită poziției războinice adoptată de acest guvern. Agravarea relațiilor româno-bulgare neconvenind în momentul acela celor două grupări imperialiste: Tripla Alianță și Antanta, acestea vor căuta o rezolvare a neînțelegerilor ivite, deși ambasadorii Franței, Angliei și Rusiei nu erau dispuși să acorde guvernului român, decît unele rectificări de frontieră fără importanță și în nici un caz Silistra. Ulterior însă, ambasadorii Marilor Puteri s-au întrunit la Petersburg și după lungi discuții au semnat la 26 aprilie/9 mai 1913, un protocol prin care guvernul bulgar era obligat să cedeze României, orașul Silistra cu împrejurimile, pe o rază de 3 km și să acorde autonomie școlară și bisericească aromânilor din Macedonia³⁹. Acest protocol a fost adus la cunoștință guvernelor bulgar și român, dar a provocat o mare iritare atît la Sofia, cît și în rîndurile burgheziei și moșierimii române.

Comentînd prevederile acestui protocol, unul dintre fruntașii Partidului Conservator, Petre P. Carp spunea: „E ridicol! Nici cît moșia mea de la Tibănești“⁴⁰. Un alt fruntaș al acestui partid, Nicolae Filipescu, a demisionat din guvern și-a declarat, că teritoriul atribuit României de către Marile Puteri, ajungea doar pentru „a îngropa în el demnitatea națională“⁴¹. Chiar și regele Carol I se exprimase în legătură cu teritoriul atribuit României prin protocolul amintit, că pentru el era „fără importanță“⁴². De asemenea, Titu Maiorescu, șeful guver-

³⁸ Ion Gheorghiu, Nicolae Copoiu, *România în timpul războaielor balcanice și în ajunul izbucnirii primului război mondial*, în *Istoria României*, vol. V, Editura Academiei, București, 1964, p. 687.

³⁹ *Ibidem*, p. 695.

⁴⁰ C. Gane, *P. P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, vol. II, București, 1936, p. 480—481.

⁴¹ Ion Gheorghiu, Nicolae Copoiu, *Op. cit.*, în *Loc. cit.*, p. 695.

⁴² Titu Maiorescu, *Încordarea politică înaintea conflictului cu Bulgaria. Din însemnările zilnice ale lui...* în „Convorbiri literare“, LXIV (1931), mai, p. 453.

nului, fiind interpelat în Parlament cu privire la protocolul de la Petersburg, a declarat, că guvernul său „...ia act de acest protocol, dar un guvern nu trebuie să se mulțumească cu ceea ce i se oferă”⁴³. La rîndul lor, liberalii, care se aflau în opoziție, învinuiau guvernul condus de Titu Maiorescu, că era lipsit de energie și că n-a știut să-și formuleze pretențiile.

În ciuda acestor păreri, atât Adunarea deputaților, cât și Senatul au adoptat cîte o moțiune, cu mare majoritate de voturi, prin care guvernul era autorizat să pună în aplicare prevederile protocolului de la Petersburg. Era de fapt un compromis, care n-a durat mult, căci în primăvara anului 1913 izbucnind cel de-al doilea război balcanic, între statele balcanice care luptaseră împotriva Turciei, guvernul conservator, condus de Titu Maiorescu, fără a fi încheiat un tratat de alianță cu Serbia, Grecia și Muntenegru, a declarat la 27 iunie/10 iulie 1913 război Bulgariei. Corpul 5 de armată, care se afla în Dobrogea, a primit ordin din partea guvernului, să ocupe orașele: Silistra, Turtucaia, Bazargic și Balcic.

Noul guvern al Bulgariei, condus de Radoslavov, format la 4/17 iulie 1913, ezita să satisfacă cererile guvernului român, dar în condițiile apropierii trupelor române de Sofia, regele Ferdinand al Bulgariei și ministrul Afacerilor Externe, Ghenadiev s-au angajat, să dea satisfacție guvernului român, cu condiția să fie oprită înaintarea armatei române. Între timp, armatele bulgare fiind înfrînte în acest război, guvernul român mediază încheierea armistițiului între statele balcanice beligerante și începerea tratatelor de pace.

Lucrările conferinței de pace s-au desfășurat la București, între 17/30 iulie—28 iulie/10 august 1913, sub președenția lui Titu Maiorescu, iar prin pacea semnată la 28 iulie/10 august 1913; Bulgaria a cedat României Cadrilaterul, respectiv cele două județe Durostor și Caliacra, pînă la linia Turtucaia-Ecrene.

Tratatul de pace de la București, din 1913 a restabilit pacea în Balcani și-a reprezentat rodul tratatelor intervenite între statele participante la cel de-al doilea război balcanic, fără amestecul Marilor Puteri. România participînd la acest război și semnînd tratatul de pace de la București „...a efectuat nu numai un act demonstrativ de vădită independență, ci și un act de conștientă sfidare față de Tripla Alianță în general și față de Austro-Ungaria în special”⁴³.

Semnarea acestui tratat de pace a demonstrat Europei, că forțele naționale decise să-și creeze state proprii, independente, sau să-și desăvîrșească unitatea politică deveniseră importante și modificaseră acel echilibru, pe care Marile Puteri voiau să-l mențină în continuare în Peninsula Balcanică. El a dus în același timp la creșterea prestigiului politic al României în această zonă, dar a nemulțumit Bulgaria, care în anul următor, cînd a izbucnit primul război mondial a trecut de partea Puterilor Centrale și a intrat în război cu gîndul de a redobîndi teritoriile pierdute prin pacea de la București, din 1913.

⁴³ Eliza Campus, *Din politica externă a României, 1913—1947*, Editura politică, București, 1980, p. 23—25.